

bilimname XLI, 2020/1, 39-65
Geliş Tarihi: 30.01.2020, Kabul Tarihi: 01.05.2020, Yayın Tarihi: 15.05.2020
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.682876>

GEORG SIMMEL'İN SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK BAKIŞ AÇILARINDAN DİN VE DİNDARLIK ANLAYIŞI*

Abdolvahap TAŞTAN^a

Mehmet AKSOY^b

Öz

Simmel modernitenin sosyologu olarak bilinir. Metropol yaşamı düşüncelerini derinden etkilemiştir. Modernitenin birey üzerindeki sarsıcı etkilerini tartışması açısından psikoloji ve sosyal psikolojinin de öncüleri arasında sayılır. Modern toplumu, inanç ve kültürel oluşum dinamikleriyle analiz etme başarısı göstermiştir. Ona göre moderniteyle ilgili tespitlerinde hep bireyin ruhsal yapısının önemi üzerinde durmuştur. Din, ona göre bireyin içsel yaşamında etkin yeri olan ve toplumu oluşturan temel yapı taşlarından biridir. Bugüne kadar kimsenin, örtük söylemler ileri sürmeden, anlaşılmayan genellemelere gitmeksizin “din nedir” sorusuna tam açıklayıcı cevap bulamadığını ileri sürer. Simmel’e göre din ve dindarlık arasındaki ayırım esastır. Din dindarlığı değil, dindarlık dini oluşturur. Bununla birlikte, Simmel’in din ve dindarlık kavramlarını anlamada iki zorlukla karşılaşırız. Birincisi, Simmel’in din anlayışında başlangıçta önemli yer tutan sosyolojik kavramlar zamanla felsefi kavramlarla karıştırılmıştır. İkincisi ise, Simmel “Din” kavramını bazen dar anlamda bazen de geniş anlamda kullanmıştır. Dar anlamda, günlük dilde anlaşıldığı şekliyle kurumsal, tarihi din ya da aşkın inançların bir muhtevası olarak ve bu haliyle dindarlığın da karşıtı biçiminde kullanılmıştır. Geniş anlamda ise, tarihi bir kurumla aynı anlama gelmeyen bir fenomen olarak düşünülmüş, bireyler arası etkileşime dayalı ilişkilerin atfedildiği bir anlam sistemi olarak görülmüştür. Bu çalışma, Simmel’in eserleri başta olmak üzere, ilgili literatüre dayalı deskriptif bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: Georg Simmel, Din, Dindarlık, Modernite, Etkileşim.

* Bu çalışma, “Georg Simmel’in Bakış Açısından Modernite ve Din” (2019) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^a Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, atastan@erciyes.edu.tr

^b Öğr., Milli Eğitim Bakanlığı, mehmetaksoy3838@gmail.com

GEORG SIMMEL'S SOCIOLOGICAL AND PYSCHOLOGICAL PERSPECTIVE ON RELIGION AND RELIGIOSITY

Georg Simmel is well known as a sociologist of modernity. Because he was discussing the traumatic effects of modernity on individual, he was also considered as a pioneer of psychology and social psychology. Thus, he has clearly succeeded in analyzing modern society with the dynamics of belief and cultural formation. In his sincere determinations, he always emphasized the importance of the individual's spiritual structure. Religion, according to him, is one of the fundamental particles that have an effective place in the inner life of the individual and constitute the society. Simmel argues that no one has ever been able to find a complete explanatory answer to the question of what is religion without implicit rhetoric or without going to incomprehensible generalizations. According to Simmel, distinction between religiosity and religion is fundamental. In his view, religion does not create religiosity but religiosity creates religion. However, two questions in this subject. Firstly, over the course of two decades Simmel's understanding of religion evolved from an initially sociological into a definitely philosophical one. Secondly, Simmel uses the word "religion" sometimes in the stricter (historical religion), and sometimes in the wider sense (religiosity). This work is a descriptive study based on Simmel's own works and other literature.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Modern toplum ve sorunlarını aynı zamanda bir yaşam tarzı olarak da tecrübe eden Simmel, sosyolojik gelenek içinde yer almasının yanında mikro kuramsal analizlere yaptığı katkılarla da tanınır. Bireyler arası etkileşimi düşüncesinin merkezi yapar ve bu yaklaşımı çerçevesinde yaptığı analizlerle psikoloji ve sosyal psikolojinin de öncü isimleri arasında yer alır. Sosyolojinin ve din sosyolojisinin kurucu ustaları Durkheim ve Weber'le birlikte anılmasına rağmen, sistematik bir din kuramı oluşturamamış olmakla eleştirilir. Bununla birlikte, bu çalışmada da görüleceği üzere, din ve dindarlık kavramlarına atfettiği anlamlar bugün belki de çok daha orijinal bir nitelik taşır. Dini, birey ve toplum için önemli bir yapı taşı olarak değerlendiren Simmel, din sosyolojisinin, sosyolojinin bir alt dalı değil, asıl inceleme alanı olması gerektiği görüşüyle bir bakıma kurucu sosyologları eleştirir, zamanında dinî sosyoloji yapma eğilimlerine de karşı çıkar.

Bugün Simmel'in eserlerinin çoğu Türkçeye çevrilmiştir. Modernite ve geç moderniteyi daha iyi anlamamızı sağlayacak görüşleriyle daha da popüler olacağı anlaşılmaktadır. Özellikle din ve dindarlık kavramlarına yüklediği anlamlar ve dindarlığı dinin temeli olarak görmesi, farklı bir bakış açısı olarak oldukça dikkat çekicidir. Bu yönüyle de "dindarlığın sosyologu" olarak anılmayı hak etmektedir. Simmel çalışmalarında, geleneksel sosyolojinin pek yer vermediği gündelik hayat pratiklerine, ilişki biçimlerine ve etkileşim düzeylerine, biçim-içerik açısından önemli sayılabilecek analizler ortaya koymuştur. Din ve dindarlık ilişkisi de bu bağlamda ele alınmış ve kuramsal bir bakış açısı getirilmiştir. Simmel'e göre, bireylerin dini yönelimlerini anlamak için sosyolojik bir bakışa ihtiyaç vardır. Bugün Türkiye'de din sosyolojisi derslerinde pek yer bulamayan Simmel'in Tanrı ve/ya aşkın merkezli dindarlık sosyolojisi, belki ileri araştırmalarla ortaya konabilecek bir din sosyal psikolojisi tasarımı, bu çalışmada dindarlığı dinin nasıl oluşturduğu bağlamında bir problem olarak ele alınacak ve tartışılacaktır.

A. Georg Simmel'in Hayatı ve Yaşadığı Dönemin Özellikleri

Georg Simmel, 1858'de Almanya'nın metropol şehri Berlin'de doğmuştur. Berlin'in karmaşık kent yapısı onun hayatında çok ciddi izler bırakmıştır. Georg Simmel'in yaşamını ve felsefesini yazan Werner Jung, Simmel'i anlattığı eserinde şu vurgusunu öne çıkartmaktadır:

Berlin şehrinin hızlı büyümesi sonucu ortaya çıkan karmaşıklık ve çatışmalar içinde yapmış olduğu gözlemler, onun meslek hayatındaki farklı yaklaşımları ortaya çıkartmıştır. Küçük Georg'un yakasını bir ömür boyu bırakmayacak olan maşerî bir görünüm söz konusuydu. O sıralar elektrik şebekesine bağlanmış olan kent, gözlemci Georg'u büyülemişti; artık ona huzur yoktu. Yepyeni deneyimler ve algı mekânları zuhur etmiş. Bu yanıtıcı ve göz boyayan şehir yaşamı sınır tanımaz bir hırsıyla bütün her şeye hâkim olmuş ve toplumsal cinneti beraberinde getirmiştir (Jung, 2001, s. 10).

Simmel'in çocukluğunda edinmiş olduğu bu tecrübeler onu farklı kılan bir sosyolog olmasına alt yapı oluşturmuştur. Yahudi olması ve Yahudi iş insanlarının çevresinde bulunması, ona toplumun bütün katmanlarını gözlemlene şansı vermiştir. Ancak akademik hayatında birçok engellemelerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Simmel'in halka açık seminerlerinde farklı bakış açısını görenler, onu bir daha bırakmamıştır. Özellikle kadın takipçilerinin ve misafir öğrencilerin çokluğu ondaki farklılığı ortaya koymaya yetiyordu. Simmel'e karşı bu olağan ilgi arkadaşlarını kıskandırıyor ve onunla aralarına yapay sınırlar çizilmesine neden oluyordu.

Simmel, bütün engellemeleri görmezlikten gelerek akademik çalışmasına devam etmiştir. En sonunda çoktan hak etmiş olması gereken doktora unvanını, 1881'de felsefe alanında almıştır. O, 1885- 1900 yılları arasında privatdozent (okutman) olarak ve daha sonra akademik kadroda 1914'e kadar üniversitede dersler vermiştir. Üniversite kendisine resmi olarak maaş ödememesine rağmen, ücreti tamamen öğrenci harçlarından karşılanan okutmanlık kadrosunda öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam etmiştir. Simmel radikal görüşlere sahip olmasına rağmen derslerindeki objektif tutumu ve mükemmel anlatımından dolayı çevresince çok takdir görmekteydi. Onun ders anlatımdaki kendine has yöntemi, Berlin şehrinin ileri gelen kültürlü üyelerini dahi, halk arasında çok konuşulan derslerine katılmalarını sağlayacak kadar popüleritesi yüksekti (Frisby, 2012, s. 17).

Simmel'in çalışmalarında bir tutarlılık görülür. Tarihten felsefeye, psikolojiden sosyal bilimlere uzanan kapsamlı ve etkin bilgilere sahipti. Alman akademisyen arkadaşları gibi, bir üniversiteden diğerine sürekli geçiş yapmamış; aksine Berlin Üniversitesinde uzun süre kalmayı yeğlemiştir. Çalışmalarını mantık ve felsefe tarihinden ahlaka ve sosyal psikolojiye kadar disiplinler arası bir düzlemde yapmıştır. Simmel, 1890'da bir demiryolu mühendisi ve bakanlık memurunun kızı olan ve sonraları Marie Louise Eckendorf takma adıyla felsefe yazarı olarak dört önemli kitap yayımlamış olan Gertrud Kinel ile evlendi. Berlin'de, Yahudi iş insanlarının yoğun olarak yaşadığı bir ortamda büyüyen Simmel, erken Alman sosyolojisinin önemli akımlarından biriyle öğrencilik günlerinden beri yakın ilişkideydi; hocaları Lazarus ve Steinthal'ın 'Völkerpsychologie'nin (Toplum psikolojisi) etkisi ilk ve son eserlerinde görülür. Bu etkiyle Simmel dikkatini değer kuramı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu arada yazdığı Sosyoloji (Soziologie-1909) kitabı hem onu sosyolojik çevrelerde tanınmış biri haline getirmiş, hem de sosyal psikolojinin kurucularından biri yapmıştır (Bottomore & Nisbet, 2002, s. 165). Simmel, bir sosyolog olmasının yanı sıra sosyal psikolojiyle de yakından ilgilenmiştir. Simmel, sayısız makaleler ve kitaplar yazmıştır. Onun makalelerinin çoğu gazetelerde ve mecmualarda yayınlanmıştır. Onlar, sadece akademik sosyologlardan daha genel bir okuyucu kitlesi için yazılıyordu. Bu da onun niçin çağdaşları gibi zamanında kurucu sosyolog olarak görülmediğinin sebepleri arasında yer almaktadır (Ritzer & Stepnisky, 2013, s. 41).

Simmel'in düzenli bir gelirinin olmayışı, onu halka açık konferanslar sayesinde gelir elde etmeye mecbur kılıyordu. Simmel'in hem yazılarının hem de konferanslarının takipçi kitlesi, profesyonel sosyologlardan çok halkın içinden entelektüel kimselerdi. Simmel'in halk tarafından sevilmesi,

birlikte çalıştığı akademisyen arkadaşlarında kıskançlığa ve onun bu durumunu alaycı bir tavır sergilemelerine neden oluyordu. Simmel'in kişisel başarısızlıklarının en önemli etkenlerinden biri de döneminde Alman akademisyenlerin sosyolojiye çok önem vermemelerine bağlanabilir. Simmel, en sonunda 1914'te daha küçük bir üniversitede (Strazburg) kadrolu bir akademik göreve gelmiştir. Kadro almasına çok sevinmemiştir. Çünkü akademik kadro uğruna yıllarını verdiği, kendine sosyolojik alanda çok şey kazandıran Berlin'deki entelektüel hayranlarından ayrılmış olmanın üzüntüsünü yaşadığı söylenir. Simmel'in Strazburg'da göreve atanmasından kısa bir süre sonra, Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Üniversite amfileri askeri hastanelere dönüştürülmüş ve öğrenciler savaşa gitmiştir. Dolayısıyla Simmel, 1918'de ölümüne kadar Alman akademisinde aykırı bir kişilik olarak kalmıştır. O, hiçbir zaman normal akademik kariyere sahip olamamıştır. Buna rağmen Simmel, kendi döneminde çok sayıda akademisyeni yanına çekmeyi başarabilmiştir. Yıllar geçtikçe onun bir araştırmacı olarak ünü çok yayılmıştır. Simmel ne bir filozof ne de bir sosyolog olarak okul kurmayı aklından bile geçirmemiştir. O, bu tür konulardan uzak durmuştur. Eserlerinde başkalarının görüşlerinden hareketle değil hep kendi tespitleri merkezinde kalmayı yeğlemiştir. Olabildiğince bu konuda özgür hareket ederek yapmış olduğu tespitlerini ifade etmekten çekinmemiştir. O, hiçbir zaman ne bulunduğu yerde ne de Avrupa'nın en iyisi olmak için özel bir çaba sarf etmiştir. O, hep kendisi olarak kalmış ve kendi doğruları ile hareket ederek toplumun sosyolojik, psikolojik ve sosyal psikolojik yapısını tahlil etmiştir. Daima düşünce adamı ve zihinsel uyarıcı olarak yaşamıştır. Onun bu tavrı nedeni ile ona systemsiz sosyolog da denmiştir. Çalışmalarında biçim/'form' kavramı üzerinde durduğu için uluslararası literatürde biçimler sosyologu olarak da bilinir. Georg Simmel'in çalışmalarında daha etkin olarak "etkileşimcilik" kavramı üzerinde durduğu görülmüş, özneler arası etkileşimin önemine dikkat çekmiştir. Bu yönüyle de Amerika'da popülerlik kazanan sembolik etkileşimciliğin ve sosyal psikolojinin öncüleri arasında sayılmaktadır (Wallace & Wolf, 2004, s. 227).

Türkçeye çevrilmiş eserlerinden en tanınmış olanı 'Para Felsefesi'dir. Simmel yaşadığı dönemlerde sosyolojik görüşlerinin çevresinde ve daha sonraları Amerika'da hep etkin olduğu ve mikro sosyoloji kavramını da literatüre kazandırdığı görülmektedir. Simmel sosyolojik araştırmalarda; özellikle birey ve toplumu incelerken gözden kaçmaya müsait daha küçük olguların (parçacıkların) incelenmesi gerekliliğini hep önemsemiş ve savunmuştur. Modayı sosyolojik açıdan incelemiş ve tespitlerde bulunmuştur. O; modayı, bireyi diğer insanlardan ayırtıran, aynı zamanda

da diğerlerine benzemesini sağlayan olgu olarak ele almıştır. Simmel'in felsefe, ahlak, sosyoloji, psikoloji ve tarih gibi konularda etkili çalışmalarının var olduğu bilinmektedir. Bilhassa sanatçı ve düşünürlerin hayatlarını konu edinen araştırmalarında, onların görüşlerindeki gelişim süreçlerini, başarı grafiklerini, yaratıcı güçlerini üreten nedenleri açıklamayı amaçlar. Simmel'e göre bir düşünürün görüşleriyle yaşam şekli, düşünme yöntemi arasında bir ilişki vardır. Felsefe, sosyoloji ve psikolojinin amacının var olan bu ilişkiyi açığa kavuşturarak sonucunda ortaya çıkan öğretiye ulaşmaktır. Simmel, felsefenin ana düşüncesinin varlığı anlık olarak evren karşısında oluşan sezginin yansıması olarak kabul eder. O, önyargıya takılmadan, kalıplaşma sonucu toplumda geçerlilik kazanmış birtakım verilere bağlanmadan düşünebilmiş; bu yönüyle de bir bilgelik tipi oluşturmuştur. Georg Simmel, sosyolojinin bir bilim olarak henüz ortaya çıkmadığı ve kendini daha tam olarak ispatlayamadığı bir dönemde yaşamıştır. Berlin, Simmel'in yaşadığı 19. yüzyıl ortasında, henüz nüfusu az ve taşrayı anımsatan bir şehir görünümündeydi. Berlin'de hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan görünmeyen karmaşık tarafı Simmel'in işlediği konular olmuştur. O, bir nevi madalyonun öbür yüzünü de görüp toplumsal gerçekleri dile getirmiştir:

Berlin'deki hızlı kentleşme süreci on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başlar. Bununla aynı zamanda kentin görünümü hızla değişir. Kalabalıktan insan yoğunluğundan geçilmez olur. Kent, insanlar dâhil her şeyi oburca tüketen bir Moloh'a/Moloh veya Malek'e (Tevrat'ta kendisine insan kurban edilen sahte Tanrı) dönüşmüştür. O, tekil insanın kalabalık içinde eriyip gittiği, kitlenin mekân coğrafyasına hükmettiği bir yer olup çıkmıştı artık. Zaten bu yöndeki eğilimler daha 1850'li yıllarda mevcuttu. Bunun hissedilmesi için sadece gözlerin açık olması gerekiyordu (Jung, 2001, s. 14).

Berlin'in bu karmaşık yapısı Simmel'e geleceğin filozofu olma yolunda ciddi tecrübeler kazandırdığı bilinir. Bu nedenle Simmel'in entelektüel gelişiminde aile çevresi kadar Berlin şehrinin de katkısı oldukça çok olmuştur. Hızla gelişen Berlin şehrinin hızına hiçbir Avrupa şehri yetişemiyordu. Bu dönemde doğan Simmel, Berlin'i şöyle açıklamaktadır:

Berlin'in bu yüzyılda büyük şehirden dünya şehrine dönüşme süreci benim en güçlü ve geniş entelektüel gelişimime rastlar. Eğer başka bir şehirde yaşamış olsaydım, bazı değerli şeylere ulaşabilirdim. Ama benim bu yıllardaki özel entelektüel kazanımlarımın meyvesini başarılı bir şekilde almamda hiç şüphesiz bu şehrin ve çevresinin özelliklerinin katkısı büyük olmuştur (Jung, 2001, s. 15).

Ömrünün ve akademik hayatının uzun bir süresini geçirdiği Berlin, Simmel için ayrı bir önem ifade eder. Simmel'in Berlin gibi bir metropolde doğup büyümüş olması ve entelektüel birikimini burada edinmiş olmasına karşın, buradaki gözlemleri üzerinden yola çıkarak gündelik yaşam üzerinden mikro sosyoloji ile ilgilenmesi kendi dönemindeki akademik camia tarafından kabul görmemekteydi (Toktamış, 2010, s. 85). Simmel, sosyolojiye farklı yaklaşımı ve kendine has üslubu ile yaşadığı dönemde bazı kimselerce eleştirilmiş olup bazıları tarafından da kabul görmüştür. Bu süreç içinde Simmel, yakın çevresinde bulunanlar ve özellikle ders verdiği öğrenciler üzerinde çok ciddi bir tesir alanı oluşturmuştur.

Berlin Üniversitesinde verdiği açık derslere iki yüz kişiden fazla öğrenci kayıt yaptırmış, öğrencilerin bir kısmı dersleri ayakta izlemek zorunda kalmıştır. İnanılmaz ölçüde geniş ilgi alanı ve herkesten farklı hitap tarzını benimsediği ve sergilediği bu dersler, Simmel'i Berlin'in kültür yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Derslerine misafir öğrenci olarak katılan kadınları da kabul eden Simmel'in hayran kitlesi inanılmaz şekilde artmıştır (Jung, 2001, s. 18).

Simmel açısından yaşadığı dönem kendisi için çok da rahat bir süreç olmamıştır. Ancak onun sosyoloji alanındaki çalışmalarını ve tespitlerini hiç olumsuz etkilememiştir. O, hep kendi olarak kalmayı başarmış, çalışma disiplini ve üslubundan hiçbir zaman taviz vermemiştir. Simmel üzerine bir inceleme yapan Werner Jung, Simmel'in hoca olarak gösterdiği üstün başarının meslektaşları arasında kıskançlığa yol açtığını ileri sürer. Yahudi, kökenli oluşunun da kin ve nefrete yol açtığını belirtir. Bazı meslektaşlarının aksine onun önemini fark eden ve ondan bir hayli etkilenen Max Weber bile, katılımcıların Simmel'e yönelik hissiyatını 'nesnel olarak pek bir anlam ifade etmeyen, eleştirel olmayan' bir hayranlık olarak betimler (Jung, 1995: 15); hayatının sonuna doğru Simmel'e karşı tavrı değişir, onun öznel anlamlar ile nesnel gerçekliği olan anlamlar arasındaki farkı göremediği ve sosyal etkileşimin psikokültürel boyutlarını ayrı bir kategori olarak ele alması nedeniyle de sosyolojik anlayıştan uzaklaştığına dikkat çektiği belirtilir (Dirlikyapan, 2011, s. 292). Simmel, yaşadığı dönemde -her ne kadar hak ettiği oranda- fark edilmemiş olsa da onun ününün derslerine katılan göçmen öğrenciler sayesinde kıtalar ötesine taşınmış olduğu bilinir.

B. Georg Simmel'in Din Anlayışının Arka Planı: Modernite ve Kent Kültürü

Modern sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen sosyolog ve düşünür Simmel modern sosyoloji alanında çok etkili inceleme ve

araştırmalar yapmış ve bu alanda hak ettiği yeri almıştır. Simmel, para kavramının ve onun gündelik hayatta kullanımının toplumsal hayata olan etkilerini konu edinmiştir. Modernitenin çözümlenmesi ve bunun üzerinden modern yaşam kuramları üretmenin mümkün olabileceğini savunmuştur. Simmel'in modernite kuramı, hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan yeni yaşam biçimine imkân sağlayan modern hayat deneyimi tarzlarına dair bir çözümlerdir. Kendi dönemindeki birçok düşünür gibi o da modernitenin ortaya çıkardığı çarpıcı değişimler ve farklılaşan toplumsal ilişkilerin biçiminden çok sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Modernleşme ile başlayan köklü toplumsal değişimleri bireyin zihinsel yapısı ve toplumsal ilişkileri boyutunda inceleyen Simmel, yapısal değişimler sonucunda geleneksel yaşamdan uzaklaşan bireyin daha özgür bir yaşama kavuştuğunu belirtir. Simmel'in, nesnel ve öznel olarak adlandırdığı toplum ile birey arasındaki mücadelede modern kent yaşamı içinde doruğa ulaşan toplumsal ilişkileri incelediği görülür. Özellikle de modern yaşamın ve onun sebep olduğu davranışların derindeki anlamını, kültürel birliğin kodlarını araştırdığı bilinir. Ona göre: "Modern hayatın en derin sorunları, bireyin ezici toplumsal güçler, tarihsel miras, yabancı kültür ve yaşam tekniği karşısında varlığının özerkliğini ve özgünlüğünü muhafaza etme talebinden kaynaklanır" (Simmel, 2017, s. 79).

Kent yaşamında Simmel'in dikkatini çeken modernitenin bazı özelliklerinin bireyin yaşamını doğrudan etkilediği olmuştur. Simmel, modernitenin ürünü olan modern hayat, toplumsal güçler, tarihsel miras, toplumsal kültür ve hayat karşısında bireyin özerkliğini ve bireyselliğini koruma talebi çerçevesinde tanımlanacaksa eğer, metropol hayatın tam da aranan tanımını verdiğini iler sürer. Bireyselliğin, yalnızlığın ve belki huzursuzluğun derinlemesine yaşandığı, tecrübe edildiği mekân olarak mega kentlerin modernitenin yatağı olduğunu belirtir. Bu tespitleri onun modernitenin ilk sosyologu olarak gösterilmesine neden olmuştur. Berlin gibi metropol bir şehirde yaşamış olan Simmel edindiği tecrübeleri ışığında büyük kent hayatının farklılıklarına, öne çıkardıklarına, dönüşümlerine ve modern insana sunduklarına dikkat çektiğini ve analizlerinin merkezinde bir "metropol zihniyeti"nin yer aldığını görürüz (Dirlikyapan, 2011, s. 41). Simmel; metropolün tanımını, hız, çeşitlilik, farklılık, karmaşıklık, bıkkınlık gibi kavramlarla açıklar ve metropol-taşra karşılaştırmasıyla anlamı güçlendirmeye çalışır. Her iki örgütlenmenin de toplumsal hayatın üretimleri itibariyle hem anlam hem de zihinsel dünya itibariyle hem de pratikte büyük oranda farklılaştığından bahseder. Simmel'e göre taşra, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan yaşam imkânları ve ona uymak zorunda kalacağı ritüeller sunar.

Kent ise bireye olabildiğince özgür davranabileceği bir ortam hazırlar. Sunulan bu ortamda birey kendi olarak kalabileceği gibi kalabalığın içinde kendini gizleyerek farklı davranışlarda sergileme imkânını da bulabilir. Kentte yaşayan bireyin sosyal ilişkilerine yön veren temel etkenin onun hayatını biçimlendiren yeni modern insan olmaya zorlayan kent yaşamındaki cezp edici gizem olduğunu iddia eder. Bu gizemin ana faktörünün de 'para' olduğunu söyler. Hatta bu konu da "Para Felsefesi" isimli çok detaylı kitap yazmıştır. Paranın toplumsal etkileşimdeki etkisi sonucu ortaya çıkan değişimin moderniteyi mahkûm etmesi sonucu oluşan nesnel kültürün öznel kültür üzerindeki negatif baskısını Simmel, *kültürün trajedisi* kavramı olarak ortaya atmıştır. Simmel, bu kavramı şu şekilde ifade etmektedir:

Bu, maddi kültürdeki hızlı ve yaygın gelişmelerin sonucu değildir sadece; bireysel düzeyde de kişisel değerlerin var olmalarının imkânsız olduğu bir boyut içerisinde aranmasının sonucudur. Yani, teknik ilerleme içerisinde kültürel ilerlemenin aranmasıdır. Bu durum, zamanımıza damgasını vuran bütün o aceleciliği, açgözlülüğü, eğlence bağımlılığını da açıklar (Dirlikyapan, 2011, ss. 42-43).

Simmel'in modernlik kavramı üzerindeki düşüncelerini açıklarken daha çok sanatçı şair Baudelaire'den etkilendiği görülür. Baudelaire'e göre modernlik "şimdinin yeniliğinde" bize zevk veren şey, sadece o temsilin bürünebileceği güzellik değil, aynı zamanda onun özünde yeni olmasıdır. Ama bu 'şimdi'lik geçicidir; moderniteye ayrıca özelliğini veren budur. Çünkü modernite ile kastettiğim şey bir yarısı sonsuz ve değişmez olan sanatın, gelip geçici ele avuca sığmaz koşullara bağlı olan diğer yarısıdır. Aslında güzelliğin kendisi de yalnızca 'ebedi değişmez bir unsur'u değil, 'koşullara göre değişen, görelî bir unsur'u barındırır. Bu unsur da yaşanan çağ, o çağın modaları, duyularıdır" (Dirlikyapan, 2011, s. 10).

Simmel, modernliğin özünün içsel hayatımızın tepkilerine göre, hatta bir iç dünya deneyimleşmesi ve yorum yapılması ve bunun sonucunda sabit içeriğin, ruhun sıvı maddesi içinde erimesi olduğunu ileri sürer. Bu ruhtan, esas olan her şeyin süzülüp geçtiğini ve bu ruhun biçimlerinin de salt kendi hareketlerini meydana getirdiğini belirtir:

Modernlik, modern toplumdaki yaşantı tarzıdır; tek modern topluma verdiğimiz içsel tepkilere değil, bu toplumun içsel hayatımıza dâhil oluşuna indirgenen bir yaşantı biçimidir. Böylece dış dünya iç dünyamız olur. Dışsal şartların çok parçalı ve çelişki dolu anları iç dünyamıza dâhil olur. Bu durumu inceleyecek kişide özel bir problem teşkil eder. Bireyin iç deneyimine

indirgenmiş geçici toplumsal gerçekliği nasıl açıklığa kavuşacağı sorusunu modernliği kavradığımız zaman cevaplayacak konuma geliriz (Simmel, 2017, s. 145).

Frisby'e göre Simmel, yirminci yüz yılda diyalektik bir modernlik teorisine en yakın şeyi ima etmiş, fakat bunu hiçbir zaman gerçek anlamda gerçekleştirmemiştir (Frisby, 2017, s. 42). Simmel, modernite kavramına açıklık getirirken sanayi devriminin ortaya çıkarmış olduğu üretim sürecinden çok bu sürecin toplumsal yapı üzerindeki sonuçlarını dikkate almış ve bunun üzerinde araştırmalar yapmıştır. Çünkü onun araştırmalarına göre üretim sürecinden sonra köyden kente kitlesel göçler olmaya başlamıştır. Şehirlerde var olan iş imkânlarının şehri cazip hale getirmesi kırsalda yaşayan insanların buralara göçünü hızlandırmıştır. Bu sayede metropolleşmenin önü açılmış ve metropoller oluşmuştur. Ani ve hızlı göç yolu ile kendini birden metropol yaşamının içinde bulan bu insanlar orda var olan yaşam stiline kendilerini kabul ettirmek zorunda kaldığı için çatışma yaşamıştır. Metropol yaşamına kendini kabul ettirmek zorunda kalan bu insanlar, dışlanma korkusu ve kaygısı ile her türlü değişime uymak zorunda hissetmişlerdir.

İnsanlar adeta her güne yeni bir değişimle başlıyorlardı. Bu süreç ise onlarda psikolojik semptomlara neden oluyordu. Dışlanma korkusu sonucu her türlü değişime açık olma ve uyma zorunluluğu bireyler üzerinde ciddi baskı unsuruna sebep oluyordu. Bunun sonucunda metropol yaşamının çatışmacı yapısı; ruhsal çöküntü içinde olan ve kendinden bihaber bir toplumun ortaya çıkmasına sebep oluşturuyordu. Modernitenin beraberinde getirdiği üretim süreci şehirlerin nüfuslarının hızlı artmasına sebep olmuştur. Büyük şehirde buluşan farklı kültürler ve düşünce yapısındaki insanlar aynı zamanda şehirleri karmaşık hale getirmiştir. Simmel, bunun sonucunda insanların daha da asabileştiğini ve kendilerine yabancılaştığını ve modern asabi kişilik haline geldiklerini ileri sürer. Georg Simmel toplumun modernleşirken ruhsal bir çöküntü dolu yaşam çerçevesinin dışına çıkamadığını belirtir. Ayrıca o, modernliğin analizi için psikolojik mikroskobinin önemini vurgular. Şayet toplum denen ağı üreten biçimlerine bakarak anlamak istiyorsak, arasında dokunan hassas görünmez bağları dikkate değmez diye bir kenara atamayacağımızı söyler. (Frisby, 2012, s. 78). Simmel modern sosyoloji anlayışında; "hassas görünmez bağları" incelemeye gerek duymuş, gelip geçici etkileşim anları olan bu bağları da modernliğin bir özelliği olarak görmüştür. Hatta bunların toplumsal yapının işleyişine dair temel iç görüler de sağladığını ileri sürmüştür. Simmel, modernliğe dair iç görülere temel oluşturan toplumsal tecrübelerin, bireyin

iç yaşantılarının (Das Erlebniße) etrafında birleşmesinin rastgele olmadığı görüşündedir. Bunu Frisby aşağıdaki ifadesiyle açıklığa kavuşturmuştur:

Bu durum Simmel'in metropole özgü hayatın ve gelişmiş bir para ekonomisindeki yabancılaştırıcı ilişkilerin yol açtığı sinirlilik vurgusu için geçerlidir. Özellikle bu açıdan Simmel'in yazılarında bir toplumsal modernlik psikolojisini, hatta-goldscheid'in ima ettiği gibi Marx'ın Kapital'inin psikolojik bir muadilini tespit etmek çağdaşları için hiç de zor olmamıştır (Frisby, 2012, s. 87).

Simmel'in adeta bir modernite paradigması oluşturduğu tanımında kanaati yaygınlık kazanmıştır. Modernitenin özü, bilimsel teknolojik çağın görkemli tantanası içinde betimlenir. Bireyin 'iç güvenliğinin' yerini 'modern hayatın hercümercinden, heyecanından doğan' belirsiz bir gerilim, hafif bir özlem duygusu, gizli bir huzursuzluk, çaresizce bir telaş almıştır. Huzursuzluk kendini en açık bir biçimde kent hayatında gösterir (Simmel, 2015, s. 20). Simmel'in modernlik üzerine görüşlerinin toplumsal yanının kendi iç görülerinin hem kaynağını hem de sınırını teşkil ettiği bilinir. Simmel, neredeyse bir modernlik paradigması olarak, modernliğin özünü "bilim, teknoloji çağının yaygaracı ihtişamı" ile kuşatılmış gösterir. "Bireyin güvenliğinin yerine 'modern hayatın koşturması' ve 'galeyanı' belli belirsiz özlem ve gerilim duygusu, gizli tedirginlik, çaresiz bir telaş, gelir. Tedirginlik en bariz şekilde şehir hayatında ortaya çıkar. Simmel modern hayatta karşılaşılan birbirinden çarpıcı sonuçların para ekonomisinin genişlemesinden kaynaklandığını ileri sürer. Toplumda ortaya çıkan bu sinirsellik halini modern çağın sonuçları olarak görür. "Bilinç eşliğinin altında bulunan 'nevroz' doğadan gittikçe uzaklaşmamızdan ve para ekonomisine dayalı şehir hayatının bize dayattığı özel soyut varoluştan kaynaklanır." (Simmel, 2014b, s. 484). Simmel'in modernite anlayışı, genel itibarı ile modern yaşamın sonucu ortaya çıkan hayat deneyimi biçimlerine dair bir çözümleme olduğu bilinir. Simmel, aynı zamanda "farklılaşma teorisini" olarak da kabul edilir. Döneminde yaşayan birçok düşünür gibi onun da modernitenin toplumsal yapıda ortaya çıkardığı çarpıcı değişimlerden etkilendiği ve farklılaşan toplumsal ilişkilerin sonuçları ile ilgilendiği görülür. Modernleşme sonucu ortaya çıkmaya başlayan köklü toplumsal değişimleri; bireyin zihinsel yapısı ve toplumsal ilişkileri çerçevesinde araştırdığı görülür.

Simmel'in modernite anlayışını üzerindeki görüşlerin incelerken onun felsefi görüşlerinden mi, genel sosyolojik görüşlerinden mi, yoksa modern toplum yapısı üzerindeki görüşlerinden mi hareket edilmesi gerektiği

konusunda bir ikilem yaşanmaktadır. Ancak onun eserlerini iyi tahlil edince felsefi ve sosyolojik görüşlerinin iç içe geçtiği görülür. Onun, bütün araştırmalarında en küçük ayrıntıyı bile gözden kaçırmak istemediği ve çok titiz davrandığı bilinir. Simmel hakkında çeşitli araştırmaları olan Jung'a göre, Simmel'deki örtük ana temanın (Leitmotif) modernliğin bir kuramını geliştirmek olduğunu çeşitli vesilelerle ifade etmiş olan David Frisby'nin çalışmaları yanında, iki sosyologun, Heinz-Jürgen Dahme ve Antonius M. Bevers'in monografilerinde bakıldığında; Simmel'in toplu eserlerinde bir 'birlik' olduğunu ve bunun da 'çokluk'ta yani araştırma konularının çeşitliliğinde aranması gerektiğinin altı çizilmiştir (Jung, 2001, s. 27).

Simmel'in modernite kavramını açıklarken toplumdaki ilişkilere özgü bir 'toplumsal biçim' olarak kendine has ilişki biçimleri içinde araştırma yoluna gittiği bilinir. Böylece Simmel moderniteyi kendi gerçekliği içinde toplumsal hayatta ortaya çıkardığı sonuçlarını açıklamaya yönelik sosyolojik bir bakış açısı geliştirdiği ve felsefeyi, sosyolojiyi bir bütünlük doğrultusunda toplum biçimini analiz etme çerçevesi içinde bir araya getirdiği görülür. Simmel'in moderniteyi büyük oranda kendine özgü bütünsel bir konu çerçevesinde kavramlaştırdığını görürüz. Neticede, bu analizlerden Simmel'in niçin zamanında yeterince anlaşılmadığı görülür ve etkisinin günümüzde daha çok hissedileceği söylenebilir; “çünkü yalnızca bugün yeterince insan onun sözünü ettiği sorunsal metnini yorumlayabilecek kadar derinlemesine yaşamıştır” (Dirlikyapan, 2011, s. 52).

C. Georg Simmel'in Sosyolojik ve Psikolojik Bakış Açısından Din ve Dindarlık Anlayışı

Kurucu sosyologlardan Marx, Durkheim ve Weber modern toplum bağlamında dinle ilgilenmiş ve her biri dine bir bakış ve bu çerçevede bir din kuramı ortaya koymuş, böylece sistematik din sosyolojisinin de kurucu babaları/ustaları arasında yer almışlardır (Günay, 2005, ss. 200-204). Çağdaşları Georg Simmel, onlar kadar tanınmasa da dinle ilgilenmiş, diğer eser ve yazılarının yanında “Die Religion” (1906/2014) adlı eseri¹ ve “A Contribution to The Sociology of Religion” (1955) başlıklı makalesi ile din sosyolojisine bir bakış açısı kazandırmıştır. Simmel'in “din” ve “dindarlık” kavramlarını açıklamadan ve buna dayalı din sosyolojisi ve din psikolojisine, hatta bir din sosyal psikolojisine atfedilebilecek görüşlerini belirtmeden önce çağdaşlarından ortak ve farklılık gösteren birkaç noktaya işaret etmek gerekir.

¹ Bu eser, akademik danışmanlığım altında Almandan Türkçeye çevrilmiştir.

Birincisi, hepsinde de din, modernite bağlamında ele alınmış ve şu temel soruya cevap aranmıştır: Modern toplumlarda dine ne olacak? Alman geleneği dışındaki sosyolog ve psikologlar hem dine bir tanım getirmişler hem de buna bağlı olarak çoğu kez evrimci ve indirgemeci bir yaklaşım sergilemişlerdir. Örneğin Marx dini bir ideoloji, yanlış bilinç ve üstyapı kurumu olarak ele alırken; Durkheim, onu topluma; Freud da baba imgesine yansıtmıştır. Buna karşılık ne Weber ne de Simmel başta dini tanımlama yoluna gitmiştir. Onlara göre din, toplumsal bağlamı ve etkileşim biçimleri açısından anlaşılması gereken bir olgudur; muhafazakâr yönünün yanında radikal/dönüştürücü bir etkiye de sahiptir (Bird, 2019, ss. 28-36). Bunun bir ifadesi olarak ünlü Protestan Etiği tezinde Weber, kapitalist ekonomi ile din/Protestan habitus arasındaki seçici yakınlığa dayalı nedensellik ilişkisini göstermiş (Weber, 2009), böylece bireylerin bu dünyaya yönelik davranışlarında dini inancın ve dini fikirlerin etkinliği kuramıyla (Pals, 2019, ss. 232-240) haklı olarak din sosyolojisinin sistematik olarak kurulmasında öncü bir rol oynamıştır.

Bir başka önemli nokta, Simmel de dini daha çok modernite bağlamında ele almıştır. Fakat Simmel'de dine atfedilen "aşkınlık" boyutu önemini hep korumuştur. Onun en derin motivasyonları arasında din ve mistisizm gelmektedir. Bunun için de önceki sosyologlarda pek görülmeyen din ve dindarlık ayrımı Simmel'de merkezi bir önem taşımıştır. Simmel bir yönüyle de arkadaşı Weber'den ayrılmaktadır. Weber kişisel olarak kendini *uyumsuz (unmusical) dindar* olarak tanımlarken, Simmel bütün farklı tonlarıyla *uyumlu dindar* tanımına veya dinsel müzikaliteye daha yakın durmaktadır (Swatos & Peter Kivitos, 2016, s. 516); (Vandenbergh, 2010, s. 6).

1. Din

Simmel, toplumsal yaşam içindeki belli nesnelere önce bireylerde belli bir psikolojik süreç oluşturduğunu ve oluşan bu sürecin sonradan bağımsızlaşarak yeni bir oluşum içinde gelişiyor olmasının az rastlanan bir olgu olmadığını belirtir. Simmel, inanma ihtiyacının; insanın hem gündelik hem de kendi iç dünyasındaki etkileşim pratikleri içinde fiili olarak sık ortaya çıktığını ve bireyin bu süreçte kendi için oluşturulan nesnelere zorunlu olarak inanma ihtiyacını ortaya çıkardığını ileri sürer. Simmel, dini inanç ve onu besleyen soyut güçlerin sadece dini inanç sistemi içinde ifade edilmediğini, tam tersine bu dini inanç ve türevlerinin farklı gerekçelerle birçok toplumsal yapı içinde bulunduğunu belirtir (Simmel, 1955, s. 3). Simmel, dini inançlar üzerinde yaptığı çalışmalarda ana vurgusunda dini

uzakta aramanın doğru olmadığı ve dinin özünün, bireyin kültürel kodlarında saklı olduğu görüşünün hâkim olduğu görülür. İnsanlar arasında ortaya çıkan ilişki türlerinde dini öğeler barındırdığının rahatlıkla söylenebileceğini belirtir. Çok duygusal ve vefalı bir babanın evladına karşı, milliyetçi birinin vatanına beslediği aşırı sevgi, askerlik görevini yapan bir askerin vatani için canını ortaya koyması vb. ilişkiler manevi bakımdan değerlendirildiğinde temelinde yatan şeyin dini inanç olduğunu vurgular (Simmel, 1955, s. 2).

Simmel'e göre, her türlü dindarlık tipinde; nefesine uymadan adanmışlık duygusu ve mutluluk arzusunun, tevazu ile isyanın, duygusal dolaysızlık ile aşkın soyutlanmanın belirgin bir karışımını görürüz (Simmel, 2009, ss. 302-304). Simmel, toplumu oluşturan ilişkilerin her zaman belli amaçlar, sebepler ve çıkarlar temeline dayandığını belirtir. Bu amaç, çıkar ve sebepler toplumsal yaşamın malzemeleri olarak varlığını sürdürdüğü sürece hayata geçirildikleri ilişki formlarının çok farklı olabileceği gibi aynı formda ve tipteki toplumsal etkileşimler içinde çok çeşitli içerikler barındırabileceğini ileri sürer. Bu ilişkiler içinde dini hemen ayırt etmenin kolay olmadığını, bu ilişkilerdeki insanların psikolojik yapısı içinde yoğunlaşarak oluşturduğu ayrı varlıktaki olgunun din adını aldığını belirtir. Din, ona göre bireyin içsel yaşamında etkin yeri olan ve toplumu oluşturan temel parçacıklardan biridir (Simmel, 2014a, s. 9). Bugüne kadar kimsenin, örtük söylemler ileri sürmeden, anlaşılmayan genellemelere gitmeksizin "Din nedir?" sorusuna tam açıklayıcı cevap bulamadığını ileri süren Simmel, dinin kendini batıl olarak kabul edilen inançlardan kurtaramadığını ve üzerindeki belirsizliğin hala devam ettiğini belirtir. Bu belirsizlik süreci içinde var olan dini duygunun bütün belirsizlikleri örtüp dini inanç formuna dönüştüğünü belirtir. Bireyin bütünüyle kurduğu ilişkilerinde zamanla değişimin olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Özellikle bu durumlarda yanlış değerlendirmelerden uzak durulması gerektiğini savunur.

"Yurtseverliğin arttığı dönemlerde, bu ilişkiyi dini olarak kabul edeceğimiz adanmışlık duygusuna bürünür. Başka dönemlerde doğrudan doğruya görenekler ya da devletin yasaları tarafından yönlendirilir. Toplumsal unsurlar arasındaki ilişkilerde daha sonradan mevcut dinselikle analogi yaparak din adını verdiğimiz olgu, aslında aynı anda salt sosyal psikolojik bir kümeleniş, insanların birbirleri karşısında takınabilecekleri davranış biçimlerinden biri olarak ortaya çıkar" (Simmel, 2009, s. 310).

Simmel, dinin toplumsal unsurlardan kendini ayırarak kendine has bir

özerk alan oluşturduğunu ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan belirsizlik sürecinde kendine her zaman bir yer bulduğunu belirtir. Bireyler içsel bir inançla bağlandıkları dinin kurallarını sosyal yaşamlarının düzenleyicisi olarak görür ve ona göre tutarlı davranışlar geliştirir (Simmel, 2014a, s. 10). Bu sosyal yapıda devletteki gibi resmi kurallar ve yasalar bulunmamaktadır. Ancak birey üzerinde onlar kadar hatta bazen daha fazla etkiye sahip olduğunu ileri sürer. Toplumsal işlevlerin belli yönleri ve belli düzeyleri, en saf ve en soyut, ama yine de hala cisimleşmiş formlarına bürünerek, dinin nesnelere şekillendirirler; yani dinin, başka şeylerle olabilmekle beraber deneysel içeriklerinden koparılıp özerk hale getirilen ve kendi tözleri üzerine yansıtılan toplumsal ilişki formlarından ibaret olduğu (Simmel, 2009, s. 310) söylenebilir.

Simmel, dinin asli unsuru olan iman ve inancın öncelikle bireyler arasındaki bir ilişki olarak ortaya çıktığını, bu sürecin hiçbir zaman teorik olarak zayıflamadığını ve zamanla pratiğe döküldüğünü ileri sürer. Dini tarif ederken en önemli olan şeyin, dinin duygusal önemi; yani Tanrı kavramının zihnin merkezine ulaşan etkisinin, bu fikirlerin nasıl doğmuş olmaları ile ilgili bütün varsayımlardan tamamen bağımsız olduğunu savunur. İdeal değerlerle ilgili bütün tarihsel ve psikolojik araştırmaların en ciddi olarak yanlış anlaşıldıkları noktanın bu olduğunu ileri sürer. Ona göre çoğu insan hala, kökeninde artık anlaşılabilir bir mucize 'ex nihilo' bir yaratım olmazsa bir idealin cazibesi azalıyor gibi, bir duygunun haysiyeti zedeleniyormuş gibi düşünüyor (Simmel, 2009, s. 315).

Simmel, dini ortaya çıkaran kültürel parçacıkların insanın bütün hayatı boyunca etkin olduğunu ve bu parçacıklarla oluşturduğu dindarlık anlayışının bir inanç sistemi olan dini ortaya çıkardığını sık vurguladığı görülür. Georg Simmel'in düşüncesinde dinin tekrarlayan bir tema olduğu bilinir. Simmel'in sosyoloji alanındaki görüşleri günümüzdeki yeniden keşfedilmesine rağmen, dine ilişkin görüşleri göreceli olarak ihmal edildiği görülür. Simmel'i din konusundaki görüşlerinin sosyoloji alanındaki kadar etkili olduğu sonradan fark edilmiştir. Simmel'in görüşüne göre, dünyaya bir bütün olarak bakmanın bir yolu olan "özel bir manevi nitelik" ya da "ruhun tutumu" bir tür din öncesi aşamayı yani dini perspektifi oluşturur. Bir dine benzeyen karakterin bu özel perspektifi din için ayrı bir temel oluşturabildiği gibi bilim veya sanat gibi diğer kültürel arayışlarda da kendini gösterebildiğini belirtir. Bu gelişen özel perspektifin bireyin etkileşimi içinde belirli bir biçim kazanmasından sonra din haline geldiğini savunur. Simmel, dini yaşamın dünyayı yeniden dizayn ederek kendine yaşam alanı oluşturduğu Yaratıcı'daki birliğin bir parçası olduğunu görüşünü savunur.

Bunun farkında olan bireyin diğer teorik ve pratik alanlarını bütünlüğe bağlanarak koordine ettiğini ve diğer yaşam sistemleri içinde tutarlılık geliştirdiğini belirtir (Simmel, 2014a, s. 7). Simmel, sanatçının eserini ortaya çıkarma sürecindeki somut gözlenebilir durumunun Tanrı ile birey arasında ruhsal olarak sürdüğünü ve bu iletişim sürecini dışsal olarak bilmenin mümkün olmadığını vurgular. Dinin en genel zorluklarının da bu süreçte yattığını ve bu nedenle dini bir mantık olduğunu belirtir. "Bu süreç ruhun iddialarından ve dürtülerinden kaynaklanmaktadır, ki burada "şeylerle" ampirik ve entelektüel ölçütlerle yapacak hiçbir şey yoktur." (Simmel, 2014a, s. 17).

Simmel, dini inanç alanında ortaya çıkan dogmaların pratik bir deneyimle ya da bilimsel olarak kanıtlanma gibi bir önceliğin olmadığını belirtir. Esas olanın Yaratıcının üstünlüğünün, onun eşsiz olduğunun hissedilebilir olması gerektiğini savunur. Aksi bir düşüncenin insanı çıkmaza sürükleyeceğini ileri sürer. "Özde dini olan saf inanç 'her şeyden' arınmış olan yaşamdır." (Simmel, 2014a, s. 27). Simmel; dinin insan yaşamının her parçacığında kendini aşk, sevgi, günah, huzur gibi birçok kavram içinde gösterebildiğini, bu süreçte oluşan dindarlık anlayışının bireyin inanç sistematiği içinde nesnel bir dine büründüğünü belirtir. "Ruhun dini ilişkilere girebileceği ikinci alan kaderdir. Bu nedenle insan yaşamı boyunca karşılaştığı acı ve tatlı onlarca olaydaki yetersizliğini bildiği için kadere zorunlu teslim olur. Kader hakkındaki teslim olma veya isyan etme, umut etme veya ümitsizlik, Tanrı'ya yakarma veya O'nu inkar etme süreci tamamen dini olabildiği gibi dinsiz bir davranışta olabilir. Bu dokunulmazlığından dolayı 'kader' bizim için anlaşılabilir bir şeydir." Onun yeri din içindedir (Simmel, 2014a, s. 53).

Simmel, Alman düşünür Eckhart'ın şu tespitini önemser ve savunur. "Tanrı basit/yalın ve ayırt edici değildir. O, bütün varlıkları kendi içinde barındırır. O, her yerededir. Hiçbir şeyden etkilenmez. Tanrı'yı anmak, Tanrı'nın gördüğü ile aynıdır. Tanrı, ruh ile iletişim halindedir. Bu alandaki iletişimin en etkin olduğu yer mistisizmdir (Simmel, 2014a, s. 55). Birey ruh dünyasında yaşadığı birçok olayı gerçek dünya da uygulamaya koyar. Bu esnada dini olan birçok anlamlar içerdiğini fark eder. Bu uygulamaların çoğalması ile ortaya çıkan dindarlık sonucu Tanrı'nın birliğini kapsayan din anlayışına kavuşur. Toplumun sosyolojik yapısı içinde gelişen kısmen anlık eylemlerde ve tepkilerde, kısmen sağlıklı giden ilişkilerde, dini unsurlar görmek mümkündür. Simmel, tüm bu sosyal etkileşimlerin belli ilgi alanlarına, amaçlara ve içsel tepkilere dayandığını belirtir. İnsanlar arasındaki ilişkilerden önce ve sonra çıkan aynı içeriğin bir dönem dini ilişki

biçimini alarak sosyal yapı içinde etkin olduğu görülür. Toplum ile din arasındaki bu ilişki birlik ruhunu geliştirirken aynı zamanda "görev" olarak kabul görebilecek bir olgu ortaya çıkarır. Dini inancın toplumsal boyutunun detaylı araştırılmadığını din olmadan toplumun olamayacağını bilmesi gerektiğini ileri sürer. "Dini içgüdüler var olan sosyolojik gerçekleri emdiğinde bir bireyin üstün düzeye sahip bireylerle ya da toplumsal bir bütünle ya da onun ideal normlarıyla ya da bir grup hayatının yoğunlaştığı sembollerle olan ilişkisinin dinsel olarak adlandırdığımız tonu alır." (Simmel, 2014a, s. 71).

Simmel, semavi dinlerin dışındaki dini inançları din olarak görmez. "Budizm de bir din değil. Kendi istek ve düşüncesiyle buna inanan bireyin belli ritüelleri yerine getirdiğinde kendini tamamen kurtardığını kabul ettiği kurtuluş öğretisidir." (Simmel, 2014a, s. 71). Simmel'in dinin sosyal kökeni teorisi ile Durkheim'in teorisi arasındaki paralelliklerin hemen fark edildiği görülür. Durkheim gibi Simmel de dinin özel yoğunluktaki sosyal ilişkilerden ortaya çıktığını belirtir. "Bireyin, Tanrı ile olan ilişkisi sürekli tekrar eder ve grup ile olan ilişkisini aşar. Grubun birliği dini terimlerle ifade edilir; Tanrı, o birliğin adıdır. Fakat din yalnızca yansıtma veya izdüşümü değildir. Bu bakış, dinin toplumsal kökenlerini, doğasını ve işlevini tam olarak hesaba katmaz." (Simmel, 2009, s. 315). Bireyin yaşamında bir sonuç olarak dinin ortaya çıkması, hayatın içsel koşullarının kavranmasına bağlı olarak insan düşüncesindeki gerçekliğin var olup olmadığına bakılmaksızın vuku bulduğu görülür. Simmel'in dine karşı ilgisini ve fikirlerini birçok makalesinde ve 1906 yılında yayınlanan "Die Religion" adlı kitabında görmek mümkündür. Ayrıca onun başat eseri olan "Para felsefesi" eserinde de dine değindiği bilinir. Simmel'in din anlayışını incelerken onun başlangıçtaki sosyolojik yaklaşımının felsefi bir anlayışa dönüştüğünü görmek mümkündür. Simmel'in ilk din anlayışının, Tanrı'nın toplumla olan denkleme dayandığı görülür. "Felsefi temelli sosyolojisinde Tanrı, 'etkileşimlerin bütünlüğü için bir sentez veya genel terim' olarak tanımlanan toplumun kavramsal bir eşdeğerini oluşturur. Bu iki fikrin ortak özellikleri inanç olgusunda ve birlik kavramı içinde bulunur. Zira din, unsurlarından biri olduğu hayatın parçasıdır ve hayatın tamamı onun diğer unsurlarla etkileşimine bağlıdır (Simmel, 2014b, ss. 490-491). Kısaca, yaşam felsefesini bireyler arası anlamlı etkileşime dayandıran ve çözümlemelerinde bu yaklaşımı esas alan Simmel, birçok insan ilişkisinin dini bir yönünün olabileceğini belirtir. Dinin temel unsuru olan inancın bireyler arasında bir ilişki olduğunu vurgular. Bunun yanında, dinin henüz kendini tamamlamış bir süreç olmadığını belli bir içeriği (kültürel kodları) sürekli olarak

yenileyerek duyguların akışı içine çekebileceğini ileri sürer.

Sıkça vurgulandığı üzere, Simmel'in sosyolojisi bireyler arası karşılıklı etkileşime dayanır. Din bu etkileşim ağının ana formlarındandır. Bir birlik formu olarak din, kültürel form olarak din ve kişisel form olarak din şeklinde kategorilere ayrılabilir. Aslında form/biçim (kategori), Simmel'in sosyolojisinde arzular, ihtiyaçlar, ilgi ve çıkarlar gibi her türlü dürtülerden oluşan içeriklerin (contents), çatışma, yarışma, uyum ve taklit gibi sosyal etkileşim süreçlerinde aldığı yapısal biçimleri ifade eder. Simmel, birincisinde dini, toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan bir kurum olarak Durkheimvari bir yaklaşım içinde ele alır. Kültürel form bağlamında din, kültürün bir süreç olarak kavranmasıyla ilişkilidir. Buna göre, sekülerleşme dinin sonu anlamına gelmez; değerler de 'topla ve seç'ten öte, bir değer-üstüleştirme bağlamına yerleştirilir ve bu süreçte din, moderniteyle kaybolduğu belirtilen "anlam"ı bulma görevi üstlenir. Bunu, Berger'in doğaüstünü yeniden keşfine benzer şekilde metafizik ve mistisizme atıfla gerçekleştirir (Vandenbergh, 2010, ss. 11-14). Simmel'in metafizik anlayışında Tanrı tanımlanamaz ve tecrübe edilemez. Bu bakımdan/haliyle din, modern toplumda artık Tanrı'da değil ilahi/aşkın olanı tecrübe eden bireyin fiillerinde zemin bulur (Vandenbergh, 2010, s. 7) ve dinden dindarlığa, maneviliğe doğru bir değişim yaşanır.

2. Dindarlık

Dindarlık göreceli bir kavram olduğu için din ve dini davranış tanımlamalarından bağımsız olarak ele alındığı pek görülmemiştir. Dindarlığın tanımı sadece dinin özüne ve dini anlama biçimine göre değil, aynı zamanda dini yorumlayanın kendi bakış açısına göre de farklılıklar göstermektedir. Genelde dindarlık, kişinin inanmış olduğu dine ait ibadet şekilleri ve sembollere ilişkin kabul, meşgul olma ve yoğunlaşma derecesi olarak tanımlanmaktadır. Mensubu olduğu dinin inanç, ilke ve ritüellerini içselleştirilerek bunu davranışa dönüştüren kişiye dindar denilir. Kişinin dindarlığını ölçecek somut bir ölçeğin olmaması ve dinin insanın hayatını ne oranda etkisi altına aldığı, hangi davranışların dindarlığın esas unsuru olduğu, dindarlık olarak bilinen çeşitli tezahürlerin birbirinden tamamen bağımsız olup olmayacağını tartışılıyor olması, dindarlığın analitik bir biçimde anlaşılması konusunu problemlile hale getirmiştir. Dini tecrübenin dinamik ve diyalektik bir karaktere sahip olması, onun beşeri ve dünyevi ortamda çeşitli biçimlerde tezahür etmesine imkân sağlamaktadır. Tarihsel ve sosyolojik olarak dinler, dini hayat ve dindarlık, toplumda çeşitli iç ve dış etkenler çerçevesinde dönüşerek yeni formlarda biçimlenmektedir. Bu

durum dindarlığın türlü form ve boyutlarda tezahür ettiğini göstermektedir. Din sosyolojisinde egemen görüş, dindarlığın çok boyutlu bir olgu olduğu şeklindedir (Sarıbay, 2004, s. 59).

Modernleşme süreci ile birlikte din ve dindarlık anlayışında teknoloji ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak değişimler olması kaçınılmaz olmuştur. Simmel'in dindarlık anlayışının toplumun kültürel kodlarında aranması gerektiği görüşü doğrultusunda değerlendirildiğinde modernleşme sürecindeki zorunlu değişimlerden etkilenen dindarlık anlayışının sürece kendini adapte ederek yeniden canlandığını görmekteyiz. Simmel, birçok düşünürün modernitenin dini ortadan kaldıracağı görüşünün aksine dindarlığın modernite ile yeni şekle büründüğünü ileri sürer (Bird, 2019, ss. 29-39). Dindarlığın toplumun yaşamında daima var olduğunu, zamanla farklı biçimlerde kendini gösterdiğini ve dindarlık anlayışının kendini bütünleştirdiği noktada dini ortaya çıkardığını belirtir. Özellikle hızlı kentleşmeyle beraber ortaya çıkan tüketim kültürünün dindarlık sürecini ciddi olarak etkilediğini ve dindarlık anlayışında farklılıklara sebep olduğunu ve geleneksel dindarlık anlayışını daha çok parçacıklara ayırdığını ileri sürer:

Modernleşme sonucu oluşan mega kentlerde yaşayan insanların dindarlık anlayışındaki zorunlu değişim ve uyumun dini otoriteler tarafından din dışı olarak görülüp bazen kabul görmemesi bu alanda çatışmalara sebebiyet vermiştir (Simmel, 2014a, s. 78).

Simmel'in görüşüne göre, dünyaya bir bütün olarak bakmanın bir yolu olan "özel bir manevi özellik" ya da "ruhun tutumu" dini bakış açısının din öncesi aşamasını oluşturur. Bireyin davranışlarında saklı olan dine benzeyen karakterin din için özel ve ayrı bir önemi olduğu gibi bu davranışların bilim veya sanat gibi kültürel arayışlar içinde de kendini ifade etme şansı olduğunu belirtir. Bu sürecin insanlarla etkileşim içinde belirli bir forma dönüşerek kendini bir süre sonra dine dönüştürdüğünü ileri sürer. Simmel, birçok insan ilişkilerinin dini bir karaktere sahip olduğunu iddia eder. Dinin özü sayılan inancı, bireyler arasında ilk ilişki olarak kabul eder. "Din, dindarlık yaratmaz, fakat dindarlık din yaratır" (Simmel, 2014a, s. 22) ifadesi Georg Simmel'in din ve dindarlık arasındaki ilişki hakkındaki görüşünü özetlemektedir. Dindarlık, insan etkileşiminde belirli bir forma dönüştüğü zaman din olur. O, dini genel olarak sadece dindarlığa indirgemekten de kaçınır; dindarlığın sosyal tezahürlerini de hesaba katar (Laermans, 2006, s. 485). Yine de, dini bir tutumdan ortaya çıkan her sonuç "din" olarak adlandırılmaz.

Bununla birlikte, Simmel'in din ve dindarlık kavramlarını anlamada iki zorlukla karşılaşırız. Birincisi, Simmel'in din anlayışında başlangıçta önemli

yer tutan sosyolojik kavramlar zamanla felsefi kavramlarla karıştırılmıştır. İkincisi ise, Simmel “din” kavramını bazen dar anlamda bazen de geniş anlamda kullanmıştır. Dar anlamda, günlük dilde anlaşıldığı şekliyle kurumsal, tarihi din ya da aşkın inançların bir muhtevası olarak ve bu haliyle dindarlığın da karşısı biçiminde kullanılmıştır. Geniş anlamda ise, tarihi bir kurumla aynı anlama gelmeyen bir fenomen olarak düşünülmüş; bu çerçevede, dinî içeriğinden farklı olarak, daha çok dünyevi alana atfedilen “öznel insani süreç,” “ruhun dini ifadesi,” “dini ton,” “dini ruh hali,” “dini ses,” “dini nitelik” ve “dini tutum” gibi birbirinin yerine geçebilen kelime formları olarak kullanılmıştır. Bu da daha çok toplumsallaşma sürecinde bireysel aidiyet, çocuk- baba ilişkisi ya da vatan sevgisi gibi bağlanma ve adanmışlık duyguları olarak da yansıtılmıştır. (Motak, 2012, s. 111).

Sonuç: Dindarlıktan Dine

Simmel’ göre dinin kökeni ve doğası ile ilgili belirsizlik her zaman için vardır ve bu “açıl susam” demekle halledilecek bir mesele değildir (Simmel, 1955, s. 2). Babası Yahudilikten Katolikliğe geçen ve annesi Evanjelic olan, dolayısıyla Yahudi-Hıristiyan bir geleneğe yetişen fakat zamanla Hıristiyanlığı Yahudiliğe önceleyen seküler biri (*Kulturprotestant*) olarak güçlü bir ‘negatif teoloji’ eğilimi taşıyordu. Tanrı inancı hakkındaki fikrini açıkça ifade etmese de, parça ile bütün, kaos ile kozmos ve bireyle toplum arasındaki ilişkiyi anlamlı bir bütünlük ilişkisine dönüştürecek aşkın bir varlık onun için hep referans oldu (Vandenberghe, 2010, s. 7). Bununla birlikte, sosyolojik (din) ve psikolojik (dindarlık) biçimleriyle ilişkili olarak Tanrı’nın varlığı farklılaşmaktadır; örneğin kültürel bir form olarak dinde Tanrı görünmez olurken, birey (ruh) açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Zira ona göre ruh, Tanrı’sız hiçbir şeydir (Simmel, 2014a, s. 21).

Simmel’in dinle ilgili görüşlerini daha iyi anlayabilmek için entelektüel yaşamının üç evresini dikkate almak gerekir. Biricisi, gençlik dönemidir. Bu dönemde Simmel pragmatizm ve evrimcilikten çok etkilendi ve bu bağlamda Kant üzerine odaklandı; epistemolojik, tarihi ve sosyal araştırmalara yöneldi. İkincisi, modern topluma ilgi duyduğu aşamadır. Son olarak, yirminci yüzyılın ilk onlu yıllarında kendini sosyoloji disiplinin kurulmasına adadı. Bu esnada dinin sosyolojik analizlerine de ilgi duydu. Onun bu son entelektüel araştırma evresi, yaşam felsefesine (*Lebensphilosophie*) ve metafiziğe dönüş olarak betimlenir (Motak, 2012, s. 110). Bu dönüş, modernitenin birey üzerindeki olumsuz etkileri ve kırılmaları aşmak için, yine modernite eliyle sekülerleşen dine, maneviyata ve ruhun kurtuluşuna sosyolojik ve psikolojik bir bakışla yeniden dönüş olarak görülebilir.

Bu çerçevede, din ve dindarlık kavramlarının ayrı ayrı yapılmış açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Simmel için önemli olan, geleneksel anlayışın aksine, dini de biçimlendiği öne sürülen dindarlık kavramıdır. Bu kavram da toplumsallaşma süreci ve kültür pratikleriyle yakından ilişkidir. Simmel, dindarlığı dinden ayrı tutar. Ona göre, dindarlık dinden önce gelen insan tecrübesinin bir iç formu olarak tanımlanır. Bu durumda din, dindarlığın tecrübî olarak yer değiştirmesinden; yani birtakım kilise, mezhep ve hareket tarzları vasıtasıyla örgütsel düzeyde gerçekleşmiş olmasından başka bir şey değildir (Cipriani, 2011, s. 136).

Her ne kadar Simmel'in çalışmalarında din görece küçük bir rol oynasa da onun din hakkındaki fikirleri karakteristik olarak anlamlıydı. Din üzerine en temel çalışmasında Simmel (1906/2014) dini aşkın boyutu ile ayırt edilen, içinde birçok tecrübenin yer aldığı düzenli bir form olarak tanımladı. Simmel de Durkheim gibi bir tür sosyolojik yansıtma kuramı tasarladı. Ona göre din sosyal ilişkilerin özel bir geriliminden doğar. Tanrıyla ilişkisinde birey bu ilişkiyi tekrar ve aşkınlaştırma yoluyla topluluğa yansıtır. Grubun bu bütünlüğü dini terimlerle ifade edilir ve bu süreçte Tanrı bu bütünlüğün ve birliğin ismi olur. Toplumdaki/sosyal hayattaki bu birleştirici ve farklılaştırıcı güçler arasındaki gerilim aynı zamanda dini terimlerde yansıtılmıştır. Örneğin, Hıristiyanlıktaki Tanrı karşısında eşitlik ve bireysel kurtuluş kavramları ya da On Emirdeki "öldürmeyeceksin" emri, seküler kültürlerde araba sürme, bir anlaşmazlığı çözme, yaşlıların dertleriyle ilgilenme gibi bir kurala uyma ilkesine dönüşür (Haralambos & Heald, 1985, s. 458). Bu da dinin sadece bir düşünce ve yansıtımdan ibaret olmadığını gösterir. Hatta dini düşüncedeki gerilimler bile bir şekilde aşkınlık tecrübesiyle kaynaşan bütünün birer sembolik unsurlarıdır. Dinin bu sosyal kökenleri tamamen onun doğası ve işlevi ile bir görülemez. Daha geniş bir program çerçevesinden bakıldığında Simmel'in fikirlerinin, programın yanlış anlaşılmasına ve anlatım tarzının soyut olmasına bağlı olarak din sosyolojisine görece küçük bir etki yaptığı yaklaşımı (Swatos & Kivisto, 1998, s. 469) haklı görülebilir.

Bu çerçevede birey açısından dindarlık bağlanma/ait olma ve anlamla ilişkilidir. Dindarlığın kaynağı olarak görülen mistik yönelim; görüntü ile öz, parça ile bütün, ampirik olanla metafizik, olasılıkla gereklilik arasına yerleştikten sonra kaos düzenli bir kozmosa dönüşür. Bu durumda gerçek bir dindar gerçekliği sembolik bir dille kavrar ve yorumlar; her şeyi bir anlam içinde algılar, kendilerini kuşatan ne varsa bir şekilde kozmosla ilişkilendirir ve âlemi bu dünyada ilahi varlığın bir işareti olarak okur. Örneğin siyahî biri dünyayı bir kum tanesi, cenneti de yabancı çiçekler içinde tasavvur eder. Bu

da onun için işlevsel olarak Tanrı'ya bağlılık ve beklenmedik rastlantısal olaylara karşı bir güven olarak yansıtılır (Vandenberghe, 2010, s. 8).

Simmel'in din sosyolojisindeki Weberyen unsurlar, onun, dinin yalnızca grup kimliğini sağlamadığı, aynı zamanda bireylerin kendi gruplarına anlam kattığı ile ilgili görüşleriyle ilişkilidir. Weber'de olduğu gibi Simmel için de din, sosyolojik ve psikolojik açılardan hayat, ölüm ve hastalık gibi nihai/varoluşsal problemlerle, kültürün trajedisi ile ilişkilidir ve bundan dolayı gerçek dünyanın ötesindeki aşkın bir varlıkla referans kurar (Bird, 2019, s. 35). Simmel'e göre;

Tıpkı nedenselliğin bilgiyi ortaya çıkardığı gibi din, dindarlık sürecini hazırlamaz, aksine dindarlık dini meydana getirir. İnsanın kendi içinde yaşadığı ruh halleri; henüz “din” olarak adlandıramayacağımız ilişkiler, anlamlar, duygular, farklı tutum ve davranışların zamanla ruhsal dünyasında oluşan dindarlıkla kesiştiğinde dinsel oluşumu harekete geçirir ve kendi için bir hedef alanı oluşturur. Bu hedef alanı içerisinde “din” yani inanç dünyasının nesnesi ortaya çıkar (Simmel, 2014a, s. 22).

Simmel modern toplumda dinin konumu ile ilgili orijinal sayılabilecek birtakım görüşler ortaya koymuştur. Bunlardan ilki din, modern toplumlarda çok büyük problem olarak görülen karmaşık iş bölümündeki uzmanlaşma için bir çözüm olabilir. Eğer modern toplumların büyük bir kusuru varsa, din buna bir çözüm üretebilir. Bu çözüm, farklı sosyal sınıf ve statülerden, etnik arka plandan gelen ve farklı kabiliyet ve niteliklere sahip olan pek çok farklı insanın aynı dine inanmış olmasında gerçekleşir. İkinci olarak da modern dünyada din, özel bir forma tekabül eder:

Sayıları azımsanmayacak derecede olan bireyler dini ihtiyaçlarını mistisizm yoluyla karşılamaktadırlar. Bu insanların dini dürtüleri sonuç olarak bertaraf edilmese de, dini inancın doğa-üstü objeleri büyük ölçüde geleneksel formlarından temizlenmektedir (Simmel, 2014a, s. 71).

Sonuç olarak, son zamanlarda “kültürlerarası sosyologu” ve “dindarlık sosyologu” olarak da değerlendirilen Simmel'in dindarlık kavramı geç modernitede de derin yansımaları olan bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Gerek “dinden özgürleşen dindarlık” (Motak, 2012, s. 114) ya da “dine karşı dindarlık” (Laermans, 2006, s. 481) gerekse bunun yansımaları olarak görülen mistisizm, geleneksel dini kurumları dışarıda bırakan bir tür bireysel dindarlık hissiyatı olarak özetlenebilir. Bu akım, günümüzde daha çok mistik ve manevi eğilimlerin tatminine yönelik pratikleri içeren alternatif yollar olarak yeniçağ hareketleri ve kültürel oluşumlara işaret etse de bağlantıları ve etkileri yine de kurumsal dinlerle/aşkınlıkla ilişkisi

çerçevesinde bir anlam kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- BIRD, J. (2019). *Din sosyolojisi nedir* (A. Taştan & M. D. Dereli, Çev.). Lotüs.
- CIPRIANI, R. (2011). *Din sosyolojisi: Tarih ve teoriler* (A. Coşkun, Ed.; Muammer Ak, Çev.). Rağbet Yayınları.
- DİRLİKİYAPAN, J. Ö. (Ed.). (2011). *Georg Simmel: Sosyolog, sanatçı, düşünür*. Doğu Batı Yayınları.
- FRISBY, D. (2012). *Modernlik fragmanları Simmel, Kracauer ve Benjamin'in eserlerinde modernlik teorileri* (A. Terzi, Çev.). Metis Yayınları.
- GÜNAY, Ü. (2005). *Din sosyolojisi* (6. baskı). İnsan Yayınları.
- HARALAMBOS, M., & Heald, R. (1985). *Sociology: Themes and perspectives*, Unwin Hyman.
- JUNG, W. (2001). *Georg Simmel yaşamı/sosyolojisi/felsefesi* (D. Özlem, Çev.). Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- LAERMANS, R. (2006). The ambivalence of religiosity and religion: A reading of Georg simmel. *Social Compass*, 53(4), 479-489.
- MOTAK, D. (2012). Georg Simmel's concept of religion and religiosity. *Studia Religioliga*, 45(2), 109-115.
- PALS, D. L. (2019). Sosyal eylem kuramı: Max Weber. İçinde M. Ulu & Ö. Akdağ (Ed.), & A. Taştan (Çev.), *Dokuz Din Kuramı*. Kimlik Yayınları.
- RITZER, G., & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri* (I. E. Howison, Çev.). deki.
- SARIBAY, A. Y. (2004). *Modernitenin ironisi olarak globalleşme*. Everest.
- SIMMEL, G. (1955). A contrubition to the sociology of religion. *American Journal of Sociology*, 60(55), 1-18.
- SIMMEL, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- SIMMEL, G. (2014a). *Die religion*. Dearsbooks Europäische Literatur Verlag GmbH.

- SIMMEL, G. (2014b). *Paranın felsefesi* (Yavuz Alagon & Öykü Didem Aydın, Çev.). İthaki.
- SIMMEL, G. (2015). *Modern kültürde çatışma* (T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, & E. Gen, Çev.). İletişim.
- SIMMEL, G. (2017). *Gizliliğin ve gizli toplumların sosyolojisi* (İ. Dünder, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- SWATOS, W. H., & Kivisto, P. (1998). Georg Simmel. İçinde *Encyclopedia of Religion and Society*. AltaMira Press.
- SWATOS, W. H., & Peter Kivitos. (2016). Hıristiyan bir sosyolog olarak Max Weber (A. Taştan, Çev.). *Bilimname*, 30(1), 515-538.
- TOKTAMIŞ, K. (2010). Durkheim'dan Simmel'e toplum bilimine giriş: Bir varmış bir yokmuş. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 85-101.
- VANDENBERGHE, F. (2010). Immanent transcendence in Georg Simmel's sociology of religion. *Journal of Classical Sociology*, 10(1), 5-32.
- WALLACE, R. A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (Leyla Elburuz & M. Rami Ayas, Çev.).
- WEBER, M. (2009). *Protestan ahlâkı ve kapitalizmin ruhu* (Zeynep Gürata, Çev.; 6. baskı). Ayraç.

GEORG SIMMEL'S SOCIOLOGICAL AND PYSCHOLOGICAL PERSPECTIVE ON RELIGION AND RELIGIOSITY*

Abdulahap TAŞTAN^a

Mehmet AKSOY^b

Extended Abstract

Although Georg Simmel is considered one of the classical sociologists of the period, no one can deny that he is at the forefront of the founders of modern sociology. Simmel states that modernity is a different way of experiencing the world and it is not only an internal reaction to the world, also it is an experience of the world we live in, reduced to our spirit world. When considering the processes that make up society, he takes into consideration different sections from his contemporaries. Instead of directly defining and explaining the concepts of 'society' and 'individual'; he has made serious studies that reveal the types of interactions and social types that make up the processes that affect the society without ignoring all the sections and even the smallest particles that make up daily life. The focus of his work is on socialization (Vergesellschaftung) instead of society. Simmel's basic sociological view is the effort to evaluate social dynamics through different cross-sections has spread to a wide range from interaction types to controversy of conflict, from modernity and religion debates to philosophy of money. Instead of a philosophical analysis, he has brought a sociological perspective. Thus, he has clearly succeeded in analyzing modern society with the dynamics of belief and cultural formation. In his sincere determinations, he has always emphasized the importance of the individual's spiritual structure. Religion, according to him, is one of the fundamental particles that have an effective place in the inner life of the individual and constitutes the society. Simmel argues that no one has ever been able to find a complete

* This work has been derived from the author's master thesis entitled "Georg Simmel's perspective on modernity and religion."

^a Prof., Erciyes University, atastan@erciyes.edu.tr

^b Teacher, Ministry of National Education, mehmetaksoy3838@gmail.com

explanatory answer to the question of what is religion without implicit rhetoric or without going to incomprehensible generalizations. Simmel states that religion cannot free itself from superstition and the uncertainty remains. According to Simmel, the ambiguity which surrounds the origin and nature of religion will never be removed so long as we insist upon approaching the problem as on for which a single word will be the “open sesame”.

He was born in a Judeo-Christian milieu that his father was a Jew who converted to Catholicism, while his mother was evangelical. Simmel was Jewish in culture, appearance and mannerisms, but subjectively he was more of a secular *Kulturprotestant* who considered Judaism inferior to Christianity. In Simmel’s thoughts, there’s a strong tendency towards ‘negative theology’. A transcendent being has always been a reference for him, which will transform the relationship between the part and the whole, chaos and the cosmos, and the individual and society into a meaningful integrity relationship, although he does not express his opinion about God’s belief clearly. However, God’s existence differs in relation to his sociological (religion) and psychological (religiousness) forms. For example, while God is invisible in religion as a cultural form, it carries central importance for the individual (spirit). For him, the soul is nothing without God.

According to Simmel, distinction between religiosity and religion is fundamental. In his view, religion does not prepare the process of religiosity, just as causality reveals knowledge, but rather religiosity creates religion. The moods that people live in themselves, when relationships, meanings, emotions, different attitudes and behaviors that we cannot yet call “religion” intersect with religiosity in his spiritual world over time, it activates religious formation and creates a target area for itself. In this target area, “religion”, that is the object of the world of faith, emerges.

In this context, religiousness in terms of individual is related to attachment / belonging and meaning. After the mystical orientation seen as the source of religiousness is settled between after the image and essence, the part and the whole, the empirical and metaphysical, the possibility and necessity, chaos turns into a regular cosmos. In this case, a true devout conceives and interprets reality in a symbolic language; he perceives everything in a meaning, associates them with the cosmos, and reads the realm in this world as a sign of divine existence. For example, Black people envision the world as a grain of sand and heaven in wildflowers. This is reflected to him as a functionally loyalty to God and a trust against unexpected random events.

Simmel has put forward some original views about the position of religion in modern society. First of all, religion can be a solution for specialization in the complex division of labor, which is seen as a big problem in modern societies. If modern societies have a major fault, religion can generate a solution. This solution takes place in the fact that many different people from different social classes and statuses, ethnic backgrounds and with different abilities and qualities believe in the same religion. Secondly, in the modern world, religion corresponds to a special form: a great number of people meet their religious needs through mysticism. Although the religious motives of these people are not ultimately eliminated, supernatural objects of religious faith are largely cleared of their traditional forms.

Consequently, the concept of religiosity of Simmel, which has recently been considered as "intercultural sociologist" and "sociologist of religiosity", draws attention as a concept with deep reflections in late modernity. Mysticism, which is seen both as "religiosity that liberalizes from religion" or "religiosity against religion", can be summarized as a kind of individual religious feeling that excludes traditional religious institutions. Although this trend points to new age movements and cult-type formations as alternative ways, which today include practices for the satisfaction of mystical and spiritual tendencies, their connections and effects still gain meaning within the framework of their relationship with institutional religions and transcendence. This work, eventually, is a descriptive study based on Simmel's own works and other literature.

Keywords: Georg Simmel, Religion, Religiosity, Modernity, Interaction.

